

CEZA MUHALEMESİNDE İSPAT SORUNU

Problem of Proof in Criminal Procedure Law

Mehmet YAVUZ*

ÖZET

Tarih boyunca devletler, bir takım kurallar çerçevesinde faileri yargılamışlar ve suç teşkil eden fiillerin failer tarafından işlendiği sonucuna varıldığında, fail çeşitli şekillerde cezalandırılmış, işlenmediği anlaşıldığında da failer beraat etmişlerdir.

Bir suç işlendiği iddia edildiğinde, sanık da suçu işlemediğini ileri sürerse, iddiacı mı iddiasını ispat edecek, yoksa savunma mı savunmasını iddia edecektir? Roma hukukunda birinci çözüm şekli geçerliydi; iddiacı, sanığın suçluluğunu ispat etmeliydi. Buna mukabil, Ortaçağ Avrupasında ikinci çözüm şekli geçerliydi; yani sanık kendini temize çıkarmak durumundaydı.

Ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasında taraflar etkin bir rol oynamaktadır. Maddi gerçek, bir bakış açısı olduğu için nispidir. Taraflar doğal olarak, kendileri üzerinde asıl ve nihai etkiyi doğuracak mahkemenin bakış açısını etkilemeye çalışarak, kendi menfaatlerine uygun bir maddi gerçeği benimsemesi için yargılama makamını etkilemeye çalışacaklardır¹. Yargı mercii ise, bu farklı bakış açılarını tahlil ederek işin aslını ortaya koyacaktır. Buna göre maddi gerçeğin farklı ceza muhakemesi sùjeleriyle birlikte çözümlendiği, bu görüşler sonucunda bir sentezin ortaya çıktığı söylenebilir. Kural olarak, hiçbir delil hâkimi bağlamaz. Hâkimin duruşmaya getirilip tartışılan delillere göre kararını vermesi gerekir. Hâkimin vicdani kanaati ancak bu şekilde tarafları ikna edecek bir boyuta ulaşabilecektir².

Bu makalede, ceza muhakemesi sistemimizde "ispat sorunun" nasıl ele alındığı irdelenecektir. Bir başka deyişle, hakim neye göre "evet, sanık bu suçu işlemiştir veya işlememiştir" diyerek karar vermektedir. İspat sorunu bir yandan, masumiyet karinesi ve şüpheden sanık yararlanır ilkesiyle yakından ilişkilidir. Öte yandan, ispat aracı olan deliller ve delil yasakları kavramları da konuyla ilgilidir.

Ancak, deliller hukuku ve delil yasakları konusu sadece ana hatlarıyla çalışmaya dahil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İspat sorunu, masumiyet karinesi, şüpheden sanık yararlanır ilkesi, ispat yükü, yasak deliller, deliller hukuku.

* Adalet Bakanlığı Tetkik Hâkimi - ab94981@adalet.gov.tr

1 Cumhuriyet Şahin, Ceza Muhakemesi Gazi Şerhi, Seçkin Yayınevi, s. 684, Ankara 2005.

2 İbrahim Şahbaz, İletişimin Denetlenmesi ve Delil Yasakları, Yetkin Yayınları, s. 155, Ankara 2009.

ABSTRACT

Throughout history, governments tried the perpetrators within the framework of a set of rules, when they allegedly committed acts deemed as a crime. When they found them guilty they were punished, otherwise they were acquitted.

When a crime allegedly committed, if the suspect argues he has not committed the crime, will claimant prove his claim or will the suspect prove his defence? The first solution, in which the claimant had to prove that the suspect is guilty, was valid in Roman Law. Conversely, the second solution was valid in Medieval Europe, in other words, the suspect himself had to prove his innocence.

The parties play an important role to find out substantial fact which is aim of criminal procedure law. Substantial fact is a respective issue as it is matter of view. Parties naturally endeavour to persuade court to adopt the substantial fact which is in favour of their own interest. The court shall analyze those different approaches and reach a final conclusion. Thus, it can be claimed that substantial fact appears as a result of different parties' discussions. As a rule no evidence is binding for judges. Judges are obliged to render their judgements according to the evidence which are discussed at hearings

This article will examine how our criminal procedure law system deals with "the problem of proof". In other words, according to what judge decides "yes, the suspect committed the crime or not". The problem of proof, is closely related to the principles of presumption of innocence and *in dubio pro reo*. as well as means of evidence and concept of prohibition of evidence..

However, only the main lines of the prohibition of evidence are included in the study.

Keywords: Problem of proof, presumption of innocence, principle of in dubio pro reo, evidence law, prohibition of evidence, burden of proof.

***

GİRİŞ

Suçsuzluk karinesi de denilen masumiyet karinesi, ilk kez 1789 tarihli "Fransız Kişi ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'nde" yer almış ve Avrupa'ya yayılmıştır³. Masumiyet karinesi, şüpheli ve/veya sanıkların mahkeme ve kamuoyu önünde ön yargılı olarak suçlu nazarıyla görülmelerini engellemeye yönelik kabul edilmiş bir ilkedir⁴. Bu ilkeye göre, bir suçla itham edilen kimse, suçluluğu yapılan ceza muhakemesi sonunda ispat

---

3 Metin Feyzioğlu, "Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", AÜHFD, C.48, S. 1-4, s. 38 vd.

4 A. Caner Yenidünya, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Masumiyet Karinesi", Güncel Hukuk, S.5, Mayıs 2004, s. 20; İlhan Üzülmöz, "Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Mayıs-Haziran 2005, s. 42.

edilmedikçe suçlu addedilemeyecektir⁵. Bir başka açık ifadeyle, bir kişinin suçlu olarak anılabilmesi için kesinleşmiş bir mahkeme kararıyla mahkum edilmiş olması gerekir⁶.

Sanık, kanunen suçsuz kabul edilen bir kişi olduğuna göre, suçu işlediğine dair akıl ve mantığa uygun gerekçelerle her türlü şüphe bertaraf edilemediğinde sanık mahkum edilemeyecektir. Şüphe giderilemediğinde, sanık beraat edecektir. Böylece, ceza muhakemesinde şüpheden sanığın yararlanması ilkesi, masumiyet karinesinin en önemli sonuçlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır⁷.

Medeni yargılama hukukunda, ispat sorunu genel olarak çözümlenmiştir. Davacı iddiasını ispatla yükümlüdür⁸. Bir görüş, medeni usul hukukundaki gibi bir ispat külfetinin ceza muhakemesinde söz konusu olamayacağı yönündedir. Hakimin delil araştırabildiği ve sanığa susma hakkının tanındığı bir sistemde, ispat külfeti sorunu olmaz⁹.

Suç ispat edilmedikçe, sanığa ceza verilemez. Ceza muhakemesinde re'sen delil araştırma ilkesinin bulunması, ispat yükü sorunun hiç bulunmadığı anlamına gelmez. Masumiyet karinesi ve susma hakkının bir sonucu olarak, sadece "*sanığın suçsuzluğunu ispat yükünün*" bulunmadığı söylenebilir. Buna karşılık, sanığın mahkum edilebilmesi için suçunun ispat edilmiş olması gerekir¹⁰. Bu nedenle, ceza muhakemesinde şekli anlamda ispat yükünden söz edilemese de, maddi anlamda ispat yükü vardır. Bu yük, hakim ve savcıya aittir¹¹.

I. İSPATIN KONUSU VE KAPSAMI

Bir davada hakimin karar verebilmesi için, maddi olay konusunda bir vicdani kanaat oluşturması gerekir. Vicdani kanaat kavramı, delil sistemi içinde ele alınmaktadır. Kanuni delil sisteminin geçerli olduğu dönemlerde hakim bir sanık hakkında, kanunun yargılama konusu suç için aradığı delilin bulunması durumunda, suçsuz olduğuna inanmasına rağmen onu mahkum ediyor; kanunun aradığı delil yoksa, sanığın suçlu

5 Sulhi Dönmezer, **Suçsuzluk Karinesi Üzerine Düşünceler**, Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, İstanbul 1998, s. 67.

6 Metin Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat**, Yetkin Yayınevi, Ankara 2002, s. 184.

7 Yenedünya, **a.g.m.**, s. 20.

8 Yağın Şahinkaya, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında ve Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2008, s. 203.

9 Faruk Erem, **Ceza Yargılaması Hukuku**, Ankara 1986, s. 362.

10 Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 204.

11 Sühely Donay, **İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku**, İstanbul 1982, s. 114.

olduğuna inansa da beraat kararı vermek zorunda kalıyordu. Kanuni delil sisteminde, belli hususların nasıl ispat edileceği kanunlarda gösteriliyor, bu da hakimi bağlıyordu. Kanuni delil sistemi, uydurma kanuni delillere başvurulması gibi nedenlerle kötüye kullanıldığı için terk edilmiştir¹².

Vicdani delil sistemi ise, hem delil serbestliği hem de delillerin değerlendirilmesindeki serbestliği kapsamaktadır. Delillerin serbestçe takdir edilmesi, hakimin ispat kuralları ile yani delillerin etkisi hakkındaki yasal normlarla, hangi şartlara göre bir vakanın sübuta ermiş sayılacağı hususundaki hükümlerle bağlı olmaması demektir. O nedenle, ceza yargılamasında her şey delil olabilmektedir¹³.

Her ceza yargılamasında uyumsuzluğun iki bölümü vardır. Bunlar maddi ve hukuki bölümlerdir. Uyuşmazlığın maddi bölümü, fiilin fail tarafından meydana getirilip getirilmediği ile ilgili bir meseledir. Fiilin, isnat edilen kişi tarafından işlenip işlenmediği sonucuna varabilmek ancak bunun ispatı ile mümkündür. İspat ise, bu alandaki delillerin varlığı ile gerçekleşir¹⁴. Maddi bölüm, sanık aleyhine ispatlandığında hukuki bölüme geçilip fiilin nitelendirmesi yapıp, ceza tayin edilir.

154 ————— Ceza muhakemesi sistemimizde de, şu an modern ceza yargılamasında kabul edilen "*delil serbestliği*" ilkesi benimsenmiştir¹⁵. Buna göre, ispatı şu şekilde tarif edebiliriz: Ceza muhakemesinde fiilin işlenip işlenmediği, işlenmişse fail tarafından işlenip işlenmediği hususunda hukuka uygun araçlarla, yargılama makamının tam bir vicdani kanaate ulaşma faaliyeti ve sürecine ispat denir¹⁶.

İspat faaliyeti sonunda oluşacak bir inanç veya zan yeterli değildir. Hakimin tam bir vicdani kanaate ulaşması gerekir. İspat konusunda şüpheler yenilemiyorsa, bu konuda kesin bir kanaate varılamıyorsa, şüpheden sanık yararlanır ilkesi uyarınca, sanık lehine bir değerlendirme yapmak gerekir¹⁷.

---

12 Faruk Turhan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara 2006, s. 153.

13 Erem, **a.g.e.**, s. 351; Turhan Tufan Yüce, "**In dubio pro reo**" **Kaidesi**, Adalet Dergisi, 11-12 (1962), s. 1213.

14 Erdener Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku (Güncellenmiş ve Anayasa Değişikliklerine Göre Yeniden Uyarlanmış)**, 8. Baskı, İstanbul 2002, s. 273.

15 Bahri Öztürk, Mustafa Ruhan Erdem, Veli Özer Özbek, **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 11. Baskı, İstanbul 2007, s. 404-405.

16 Öztürk, Erdem, Özbek, **a.g.e.**, s. 404.

17 Turhan, **a.g.e.**, s. 152.

Bir olayda ispat tam olarak gerçekleşmeli, sanığın fiili sabit olmalıdır. Uyuşmazlığı çözenin birinci aşaması budur. Bu aşama, sanık aleyhine sonuçlandığında, yani fiil sabit görüldüğünde, hakim ikinci aşamada bu fiilin hukuki nitelmesini yaparak cezayı tayin eder. İspat sorunu sanık lehine sonuçlandığında, yani fiilin en azından sanık tarafından işlenip işlenmediğinin sabit olmadığı durumlarda ikinci aşamaya geçilmeksizin sanık lehine (beraat) karar verilir¹⁸.

İspat, geçmişte yaşanmış olayların hukuki sonuçlarını belirlemek için yapılan çalışmada çok önemli asli bir işleve sahiptir. Ceza hukuku, hangi fiillerin suç olduğunu düzenleyen bir hukuk dalı olduğuna göre, bir fiilin cezalandırılması ya da cezalandırılmamasının temelini oluşturması bakımından ispat çok önemlidir.

Ceza yargılamasında ispat çok kolay bir mesele değildir. Zira, cezai uyuşmazlıkların ortaya çıkacağı zaman ve koşullar önceden bilinmediğinden, sonuca varmak daha da zor bir hal almaktadır. Ceza muhakemesinde delillerin önceden hazırlanması söz konusu değildir. Oysa, medeni hukukta daha hukuki ilişkiler doğar doğmaz, taraflar ileride çıkabilecek muhtemel bir uyuşmazlıkta ileri sürmek üzere gerekli bilgi ve belgeleri temin edip muhafaza ederler. O nedenle, ceza yargılamasına kıyasla medeni yargılama hukukunda ispatın daha kolay gerçekleştiği söylenebilir. İspat araçlarının önceden hazırlanabilmesi ya da hazırlanamaması durumları dikkate alındığında, neden ceza yargılamasında vicdani delil sisteminin ve neden medeni yargılamada bağlı delil ilkesinin kabul edildiği daha rahat anlaşılacaktır¹⁹.

Hüküm, hukuka uygun olarak mahkeme önüne getirilip tartışılan deliller üzerine bina edilmelidir. Yargılama sırasında suçun sübutuna veya unsurlarına etki edecek pek çok ayrıntılı olayın ispatlanması gerekir; zira bu olaylar doğrudan veya dolaylı olarak sanığın hukuki durumunu etkileyebilir.

Her bir ceza davasında iç içe geçmiş pek çok olay bulunabilir. Bu olay veya olaylardan hangilerinin ispatlanması gerektiğini, suçun unsurlarını ve sair hususları da göz önüne alarak, yargılama makamı, yani hakim belirleyecektir²⁰. Örneğin, bir sopayla işlenen kasten yaralama olayında, sadece yaralamanın sanık tarafından gerçekleştirilip

---

18 Yurtcan, **a.g.e.**, s. 273.

19 Yurtcan, s. 274.

20 Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 205.

gerçekleştirilmediğini ispatlamak yeterli olmayabilir. Söz konusu sopa elde edilmişse, gerekli inceleme yapılarak silahtan sayılıp sayılmayacağına araştırılıp ispatlanması gerekir. Yine, önce mağdurun sanığa küfrettiğine dair bir savunma ileri sürülmüşse, haksız tahrik açısından bu hususun da gerçekleşip gerçekleşmediği araştırılmalıdır. Bunun gibi, sanığın hukuki durumunu etkileyecek olan akıl ve mantığa uygun olarak ileri sürülmüş pek çok olayın ispatı gerekebilir.

Sanığın mahkum edilmesi için, hakim iddianın sabit olduğu konusunda kanaate varmalıdır. Aksi halde beraat kararı verilir. Dolayısıyla, **beraat için suçsuzluğun sabit olması gerekmez; suçluluğun sabit olmaması yeterlidir**²¹. CMK 223-2-e maddesindeki "*sanığın suçu işlediğinin sabit olmaması*" şeklinde ifade edilen, aynı zamanda şüpheden sanık yararlanır ilkesinin de bir yansıması olan bu düzenleme, söz konusu hususa işaret etmektedir.

II. İSPAT USULLERİ

İspatlanması gereken olgu ve olayların belirlenmesi kadar önemli bir başka husus da, bunun hangi delillerle ve nasıl ispatlanacağı meselesidir. Bu konuda *sıkı ispat* ve *serbest ispat* olmak üzere iki usul uygulanmaktadır.

A. SIKI İSPAT USULÜ

Sıkı ispat usulünde, suçun unsurlarını ve sanığın hukuki durumunu etkileyen olguların sadece kanunda belirtilen delillerle ve öngörülen usullerle ispatlanmasına izin verilmesi söz konusudur²². Örneğin, duruşma sonunda verilecek hükmün konusu sadece iddianamede unsurları gösterilen fiil ve faildir. Mahkeme, iddianamede anlatılan olayın iddianamedeki fail tarafından değil de, başka bir kişi tarafından işlendiğini ortaya çıkarsa dahi, o kişi hakkında bir karar veremez; ancak suç duyurusunda bulunabilir. Hangi olguların ispatlanması gerektiği, bunların hangi delillerle ve ne şekilde ispatlanacağı önemlidir. Örneğin, CMK 206 ve devamı maddelerine göre, delillerin ikamesi ve mahkeme huzurunda tartışılması öngörülmüştür. Buna göre, tanık ve bilirkişi beyanlarının duruşmada ortaya konulması ve taraflarca tartışılması gerekmektedir. Bu nedenle, duruşmada dinlenmeyen, örneğin hâkimin bireysel olarak

---

21 Nevzat Toroslu, Metin Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Savaş Yayınları, Ankara 2008, s. 173.

22 Şahinkaya, s. 206; Nur Centel, Hamide Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayınevi, İstanbul 2010, s. 533.

duruşma harici dinlediği bir tanığın beyanını hükme esas alması mümkün değildir.

B. SERBEST İSPAT USULÜ

Sıkı ispat usulü, sanığın suçluluğu ve uygulanacak yaptırımın tespiti ile ilgili sorunlarla sınırlı olarak özellikle duruşma aşaması için öngörülmüştür. Bunun dışındaki konularda ispatta serbestlik söz konusu olmaktadır²³.

Serbest ispat usulü kavramı yerine, delil serbestliği deyimi de kullanılmaktadır. Delil serbestliği kuralı sınırsız değildir²⁴. Vicdani kanının oluşmasını sağlayan ve suçun ispatında kullanılan delillerin evrensel hukuk ilkelerine, insan haklarına ve kanunlara uygun şekilde elde edilmiş olması gerekmektedir²⁵.

III. İSPAT KÜLFETİ

Masumiyet karinesinin doğal bir sonucu olarak, ceza muhakemesinde ispat yükünün iddia makamında olduğu söylenebilir²⁶. Buna karşılık, ceza muhakemesinde ispat külfeti diye bir sorunun olmadığı da söylenmektedir²⁷. Nitekim Kıta Avrupası hukuk sisteminde, ceza muhakemesinde re'sen araştırma ilkesi geçerli olduğu için, Anglo-Sakson hukuk sisteminin aksine, tarafların ikame ettikleri delillerle yetinmesi gereken bir hakimin varlığı söz konusu değildir. Bu nedenle, iddia makamı hiç bir çaba göstermese bile, hakim gerekli araştırmayı yapıp mahkumiyet kararı verebilmektedir²⁸.

Ancak işin doğası gereği ispat külfetinin, iddianameyle bir ceza davasını ceza mahkemesi önüne getiren iddia makamından beklendiği de bir gerçektir. Savcı, savını ispatlamalıdır²⁹. Savcı iddiasını ispatlarken bunu deliller vasıtasıyla yapacaktır. İşte, delilleri göstermek durumunda olan savcılık olduğu için, mantıken ispat yükününün savunmada değil, iddia makamında olduğu sonucunu doğmaktadır. Ceza muhakemesi kamuyu

---

23 Turhan, a.g.e., s. 154.

24 Erem, a.g.e., s. 352-353.

25 Şahinkaya, a.g.e., s. 206.

26 Hans-Meyer Ladewig, **Adil Yargılanma Hakkı-II**, Çev. Hakan Hakeri, **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi, Ankara 2004, s. 94; Dönmezer, a.g.e., s. 70.

27 Nurullah Kunter, Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoğlu, **Muhakeme Hukuk Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, Arıkan Yayınevi, İstanbul 2006, s. 587.

28 Önder Tozman, "Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları", EÜHFHD, C. XI, S. 3-4 (2007), s. 321.

29 Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 160.

yakından ilgilendiren suçları konu edindiğinden, toplum da bir bakıma davacı olduğundan, sanık geçmiş zamanlarda devlet karşısında oldukça zayıf ve savunmasız bir konumda bırakılmıştır³⁰. İnsan hakları alanındaki gelişmeler sonucunda, daha güçlü konumda olan devlet otoritesi karşısında bireye susma hakkı tanınmış ve şüpheden sanığın yararlanacağı ilkesi kabul edilmiştir.

Ceza muhakemesinde ispat külfeti, sadece hakimin reddinde kabul edilmiştir. Hakimin tarafsızlığını yitirdiğini iddia eden taraf, bu iddiasını ispat etmekle mükelleftir (CMK m. 25/2). Reddi hakim talebini inceleyen merci, hakimin gerçekten tarafsızlığını yitirip yitirmediğini arştırmakla mükellef değildir³¹. Bu hüküm, bir ispat külfeti öngörmesi bakımından kayda değerdir.

A. "NON BIS IN IDEM İLKESİNDE" İSPAT KÜLFETİ

Non bis in idem, aynı konuda, aynı kişi aleyhine müteaddit defa dava açılmaması ilkesidir. 5237 sayılı TCK'ya göre, nerede işlenmiş olursa olsun bir suçtan dolayı tutuklulukta veya hükümlülükte geçen süre, aynı suçtan dolayı Türkiye'de verilecek cezadan mahsup edilir (TCK m. 16). CMK da aynı fiil nedeniyle, aynı sanık hakkında önceden verilmiş bir hüküm veya karar olduğunda veya derdest bir dava bulunduğu anda ret kararı verilmesi gerektiğini öngörmüştür (CMK m. 223/7). Bu hükümlere göre, bir sanık hakkında yabancı ülkede dava açılıp karar verilmişse ve o davada tutuklu veya hükümlü olarak geçirilmiş süreler varsa, bu süreleri ispat yükü kimin üzerinde olacaktır?

Bir görüşe göre, yabancı ülkede işlenen suçlardan dolayı o ülkede soruşturma yapıldığını ispat yükümlülüğü, aynı fiili nedeniyle Türkiye'de yargılanan sanığa düşer³².

Bizim de katıldığımız aksi görüşe göre ise, yabancı ülkede yargılandığını ve cezasını yattığını ispat etmesini sanıktan beklemek, adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil eder³³.

Yargıtay da 765 sayılı TCK döneminde bu konuda verdiği kararlarında, mahkemenin bizzat bilgi ve belge toplaması gerektiğinden bahsetmektedir³⁴.

---

30 Erem, a.g.e., s. 351.

31 Centel, Zafer, a.g.e., s. 536.

32 Dönmezer, a.g.e., s. 71.

33 Yener Ünver, **Ceza Hukukunda İzin Verilen Risk**, Beta Yayınevi, İstanbul 1999, s. 185.

B. YARGITAY UYGULAMASINDA BAZI SUÇLARDA YAZILI DELİLLE İSPAT ARANMASI

Yargıtay'ın 02/04/1941 tarihli "tanık dinlenmesi ve yalan yere yemin" ile ilgili 19/12 sayılı İBK'na göre, yazılı belgeyle ispatı gereken, hukuk mahkemelerinde yalan yere yemin etmekle sanık olan kimselerin ceza mahkemelerindeki duruşmalarında, ceza mahkemelerinin (mülga) HUMK m. 287, 288, 289 ve 290 hükümleriyle bağlı olarak yazılı delil arayıp ona göre karar vermeleri gerekir³⁵. Burada aranan yazılı delil koşulu, sanığa her hangi bir ispat külfeti getirmemekte ve sanığın lehine bir durum arz etmektedir. İşin doğası da yazılı belge aranmasını gerektirmektedir; zira, yalan tanıklıktan söz edebilmek için yetkili makamlarca alınmış ve tutanağa geçirilmiş bir beyanın bulunması gerekir.

Ayrıca, 24/03/1989 tarih ve 1/3 sayılı İBK'na göre ise, boşa atılan imzanın, imza sahibinin zararına olarak bir işleme konu edildiği iddiasıyla 765 sayılı TCK'nın 509. maddesine dayanarak şikayete konu olursa ve bunun üzerine sanığa isnat edilen fiil, HUMK'un izin verdiği istisnalar hariç, tanıkla ispat edilemez³⁶.

765 sayılı TCK m. 509'da düzenlenen güveni kötüye kullanma suçu, 5237 sayılı TCK'da iki ayrı maddede düzenlenmiştir: Biri, m. 156'daki "bedelsiz senedi kullanma" suçu, diğeri de m. 209' da düzenlenen "açığa imzanın kötüye kullanılması" suçudur. Şikayete bağlı olan her iki suçta

34 Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 12/10/1992 tarih ve 1605/2165 E/K sayılı kararında, "İrlandanın CORK liimanına hayvan yemi getirmiş olan İstanbul limanına kayıtlı ....'ne ait Türk bandıralı ticari ... gemisi mezkur ülkenin karasularında ve limanda bağlı iken, gemi eçerisinde bir Türk'ün, Türk'e karşı işlediği adam öldürme cürmü ile ilgili olarak TCK'nın 2 ve 10/a maddesinin tatbik kabiliyeti bakımından, evveleminde Ceza Kovuşturmalarının Aktarılması Konusundaki Avrupa Sözleşmesi'nin müzmi taraflarından olup olmadığının Dışişleri Bakanlığı'ndan sorulması, taraf olunduğunun anlaşılması halinde anılan sözleşmenin 35. maddesi göz önünde tutularak değerlendirme yapılabilmesi için, savunmada belirtildiği gibi, Cork Şehri Bölge Savcılığınca itiraz edilmiş bir takipsizlik kararı mı bulunduğu, yoksa bölge mahkemesinden verilmiş yargısal bir karar mı bulunduğu, belgeleri getirilip tespit edilmek suretiyle "non bis idem" kuralı gereğince, ancak yabancı ülkede verilen kesinleşmiş mahkeme kararlarının Türk yargısını bağlayacağı, savcılık kararlarının bağlayıcı olmayacağı da dikkate alınarak, İrlanda mahkemelerinden sadır olmuş bir karar varsa davanın reddi gerekeceği, aksi taktirde İrlanda ceza kanunlarında bu suç için öngörülen madde metinlerinin tercümelemelerinin temini ile TCK'nın 10/a maddesi muvacehesinde hüküm tesisi icap ederken, eksik inceleme ile sanığa TCK.....maddelerine istinaden ceza tertip ve tayini" hukuka aykırı bulunmuştur: (Haydar Erol, **En Son Değişiklikleri İle Madde Açıklamalı En Yeni İçtihatlı Türk Ceza Kanunu**, PYS Matbaacılık, Ankara 2002, s. 73).

35 Burhan Sınmaz, **Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararları**, Seçkin Yayınevi, Ankara 1998, s.42-43.

36 Yargıtay İBK, 24/03/1989, E. 1988/1, K. 1989/2 (RG, 95/02/1990): Sınmaz, s. 371.

da, yazılı delille ispata dair sanık bakımından bir ispat külfeti bulunmamaktadır. Aksine, ispat yükü müşteki tarafa düşmektedir.

Yargıtay'ın yukarıda bahsettiğimiz her iki içtihadı birleştirme kararı da ceza muhakemesi hukukunun niteliğine aykırı oldukları için ve sanığa ispat yükümlülüğü yükledikleri için, vicdani delil sistemine aykırı bulunmuşlardır³⁷.

İçtihadı birleştirme kararı ile tanık delilinin, söz konusu suçlarda kullanılmayacağı yönündeki yaklaşım vicdani delil sistemine uymamaktadır. Ancak her iki suç bakımından bir ayırım yapmak gerekmektedir. Yalan yere yemin suçunda bir tutanak bulunması gerektiği hususuna zaten biraz yukarıda değinmiştik. Ayrıca, bu kararların sanığa ispat külfeti getirdiklerini söylemek de güçtür. Tanık dinlenemeyecek olması sanığa ispat yükü getirdiği anlamına gelmez. Uygulamada bedelsiz senedin icraya konulması suçunda cumhuriyet savcısı, şikayetçiden yazılı belge sunmasını istemektedir. Şikayetçi, verdiği borç senedinin karşılığını ödediğini ispat etmelidir. Şikayetçinin tanık dışında başka delili yoksa, kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmektedir. Yazılı delil olmadan dava açılmışsa da, mahkumiyet kararı verilmesi güçtür³⁸.

IV. DURUŞMA TUTANAĞININ İSPAT GÜCÜ

Duruşmanın kanunda belirtilen usul ve esaslara uygun olarak yapıлып yapılmadığı ancak duruşma tutanağı ile ispat olunur (CMK m. 222). Maddeninin ikinci fıkrasında, tutanağa karşı yalnız sahtecilik iddiası yöneltilebilir şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiştir. O nedenle, birinci fıkrada öngörülen düzenleme bir faraziye değil, bir karinedir. Buna göre, duruşma tutanağı aleyhine sahtecilik davası açılabilir. Davada tutanağın sahte olduğu sonucuna varılırsa, tutanak hükümsüz hale gelecektir³⁹.

Netice itibariyle, duruşma tutanakları sahteliği ispatlanıncaya kadar doğru olduğu kabul edilen belgelerdir. Bu karine suçlulukla ilgili olmasa

---

37 Kararların eleştirisi için bkz.: Yener Ünver, "Ceza Yargılaması Hukukunda İspata İlişkin Bir Yargıtay İBK'nın İncelenmesi", (naklen: İsmail Malkoç, Mahmut Güler, **Uygulamada Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu**, C.1, Ankara 1996, s. 183-218.

38 Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 213.

39 Hakan Hakeri, Yener Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2010, s. 453-454.

da ceza muhakemesinde ispat hukuku ile ilgili bir karine örneği olması bakımından önemlidir⁴⁰.

V. İSPATIN NİSPİLİĞİ

İspat sorunundan bahsederken üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de, ispatın nispileği konusudur. İspat, maddi olgular konusunda kesin kanaate varmaktır fakat bu kişiden kişiye (aslında hakimden hakime) değişmektedir. Bir hakim bakımından yeterli görülen deliller, bir başka hakim tarafından yeterli görülmebilir. Bunun sebeplerinden birisi, sayıları hızla artan hukuk fakültelerinin eğitim yöntemlerinin farklılık arz etmesi, buna bağlı olarak hâkimlerin hukuk nosyonlarının farklılık göstermesidir. Öte yandan, hukuk fakültelerindeki eğitim ağırlıklı olarak teoriye dayalı olduğundan, özellikle mesleğe yeni başlayan hâkimler ve savcılar, dosyadaki somut delilleri bir bütün olarak değerlendirip sübut sorununu saptamada, suçu nitelendirmede ve bir kanaate varmada zaman zaman güçlük çekmektedirler. Bundan dolayı ceza muhakemesinde ispatın nispileğinden söz edilir⁴¹.

İspat sorununun tam olarak halledilmesi, davadaki tartışmalı hususların aydınlatılması anlamını taşır. Ancak bu mesele, bu alanda değerlendirmeyi yapacak olan hakim açısından bir anlam ifade eder. Buna karşılık, hangi tartışmalı hususların aydınlatılması gerektiği hususunda hâkim ve savcı etkileşimi konusu gündeme gelmektedir. Hâkim ve savcıların aynı binada olmaları, duruşma dışında birbirlerinin makamlarında bir araya gelmeleri ve bu sırada somut bazı davaları tartışmaları sonucu hâkimlerin kanaatlerinin değişebildiği görülmektedir. Hâlbuki bu iki meslek grubu ayrı binalarında bulunsalar, bu temas azalacak ve hâkimlerin kanaatlerinin değişmesi ihtimali buna bağlı olarak düşecektir.

Öte yandan, bir davada ileri sürülen her hususun ispatlanması gerektiği sonucuna varılamaz. İleri sürülen hususların akıl ve mantığa uygun ve aynı zamanda uyumsuzluğun çözümünde bir önemi haiz olması gerekir. İleri sürülen savunmalardan hangilerinin araştırılacağı hangilerinin araştırılmayacağına yine hakim karar vereceğinden, bunun da nispi bir durum arz ettiğini belirtmekte fayda olduğunu düşünüyoruz.

---

40 Şahinkaya, s. 214.

41 Yurtcan, a.g.e., s. 274.

Ceza muhakemesindeki deliller, çoğu kez nesnel açıdan bir ihtimaldir. Belli bir dereceye varan ihtimal, şüpheyi ortadan kaldırır ve yerini vicdani kanaate bırakır. Kanaat, delillerin değerlendirilmesi ve akıl yürütmenin ürünü olduğu kadar bir inanç sorunudur⁴². Hakim, sübut konusundaki şüphesini yenemediği takdirde mahkumiyet yerine beraat vermelidir. Zira, bir suçlunun cezasız kalması, bir masumun cezalandırılmasına tercih edilmelidir⁴³. Fayda zarar dengesi gözetildiğinde bu ilkenin daha makul ve adil olduğu kabul görmüştür.

Bir ceza davasında ilk derece mahkemesinin **mahkumiyet kararı** vermesine karşılık, Yargıtay'ın "*eksik araştırma sonucu veya delillerin takdirinde hataya düşülerek beraat kararı verilmesi gerektiği halde sanığın mahkumiyetine karar verilmesi*" şeklindeki bozma kararları **ispatın nispiğini** göstermektedir. Yargıtay'ın bütün kararları yayınlanmamaktadır. Ayrıca, bazı konularda daireler arasında görüş farklılıkları bulunmakta ve bunlar içtihadı birleştirme kararıyla henüz çözümlenmemiş durumdadır. Bu nedenle, hâkimler önlerindeki somut davayı çözerken, Yargıtay uygulamasına vakıf olamadıklarından, "acaba dosya bozulur mu" diye tereddüt yaşamaktadırlar. Hatta mahkemeler benzer davalarda, Dairelerin bazı konulara ilişkin farklı görüşlerini nazara alarak, farklı kararlar verebilmektedirler. Bu nedenle, uygulayıcılar açısından, ispat konusunda asgari uygulama birliği sağlamakta sıkıntılar yaşanmaktadır.

VI. İSPAT ÇEŞİTLERİ

Ceza yargılamasında medeni yargılamadan farklı olarak, hakim re'sen delil araştırıbildiğinden ve yargılama makamı olarak kovuşturmayı da kendisi yürüttüğünden, hakimın önemli gördüğü bütün hususların ispat edilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda ispat, doğrudan doğruya ve önemli olgularla olabileceği gibi belirtilerle de olabilir.

A. DOĞRUDAN DOĞRUYA VE ÖNEMLİ OLGULARLA İSPAT

Bir davada öncelikle bir olayı tek başına ispatlayacak güce ve etkiye sahip olan delillerden yararlanılacaktır. Bunların başında, özellikle

---

42 Toroslu, Feyzioğlu, a.g.e., s. 174.

43 Giovanni Leone, **Diritto Processuale Penale**, Napoli 1988, s. 445, (naklen: Toroslu, Feyzioğlu, a.g.e., s. 175).

ülkemizde, tanık beyanları gelmektedir. Tanık anlatımları, sübut konusunda hakime çok büyük katkı sağlamaktadır.

Örneğin, Katılan (K)'nin evinden gerçekleşen hırsızlık fiilinden dolayı sanık (S) yargılanmaktadır. Olay günü, aynı apartmanda oturan (K)'nin komşusu tanık (T) hızla apartmandan çıkan birini görmüştür. Yapılan teşhis işleminde, gördüğü kişinin (S) olduğunu beyan etmiştir. Bu şekildeki istikrarlı bir tanık anlatımı, suçun sübutu için yeterli olabilecektir.

B. BELİRTİLERLE İSPAT

Bunların özellikleri ve mahiyetleri cihetiyle suçu tek başlarına ispatlama kabiliyetleri hemen hemen yoktur. Buna mukabil, ceza muhakemesinde çok önemli ispat araçlarıdır. Zira doğrudan doğruya delilleri desteklerler ve ispat sorunun çözümünde sağlıklı bir sonuca ulaşılmasını sağlarlar⁴⁴.

Örneğin, cinsel suçlarda mağdurun üzerinde şüpheliye ait bir biyolojik numunenin bulunması, şüphelinin mağdurla fiziki temasta bulunduğu dair çok önemli bir delil teşkil eder.

C. BAZI HUSUSLARIN İSPATININ GEREKMEMESİ

163

İspat, yargılama sırasındaki ihtilaflı konuların çözümüne yönelik faaliyetler olduğuna göre, su götürmez olduğu kabul edilen konularda ispatın aranmaması gerekir.

1. Genel Bilgilere İlişkin Olgular

Tabiat olayları, coğrafi bilgiler ve tarihi olaylar vb. hususların ispatına gerek yoktur. Örneğin, beş sene önce Ramazan Bayramının 1. günü meydana gelen bir adli olayın gerçekten anılan günde gerçekleştiği saptandığında, ayrıca gün, ay ve yıl olarak ispatına gerek yoktur. Yine, güneşin doğuş batış saatleri veya ekinoks tarihlerinin ne olduğunun ispatı gerekmez. Hatta belirli bir bölgede yaşayan insanların geneli tarafından bilinen bir olgunun ispatı da şart değildir. Örneğin, Karadeniz Bölgesinde "uşak" kelimesinin, "çocuk, evlat" anlamında kullanıldığının veya fındık toplama zamanının Ağustos ayı olduğunun o bölge insanınca bilinmesi ve kabul edilmesi gibi olguların da ispatına gerek yoktur.

---

44 Yurtcan, a.g.e., s. 276.

2. Hakimin mesleki bilgisine ilişkin olgular

Hakimin kişisel bilgisine değil mesleki bilgisine ilişkin olgularda ispata gerek görülmecektir. Bunlar daima belirli bir durum göstermiş ve kararların verilmesine esas teşkil etmişlerse, ispata lüzum duyulmayacaktır⁴⁵. Örneğin, "muşta" denilen aletin yerleşik uygulama ve içtihatlarla göre silahtan sayıldığı kabul edilmişse, hakim artık muşta ile işlenen bir yaralama suçunda bu aletin silah sayılıp sayılmadığını ispat faaliyeti içerisine girmesine gerek yoktur.

VII. BİR İSPAT SORUNU OLARAK ŞÜPHEYİ AŞMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

A. ŞÜPHEYİ AŞMANIN DAYANAKLARI

Anayasanın 90/1. maddesine göre, usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş uluslararası sözleşmeler kanun hükmündedir. Maddenin son fıkrasına göre ise, temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası sözleşmeler ile kanunların aynı konuda farklı hükümler içermeleri durumunda uluslararası sözleşmelerin esas alınacağı hükme bağlanmıştır. Buna göre, AİHS'in masumiyet karinesini düzenleyen hükmü, iç hukuk kuralı olmanın ötesinde, kanunlarla uyumsuzluk halinde daha öncelikli bir hale gelecektir⁴⁶.

Şüpheyi aşma yükümlülüğünün dayandığı esas temel, masumiyet karinesidir ki AİHS'in 6/2 ve Anayasanın 38/4. maddesinde yerini almıştır. Şüpheden sanığın yararlandırılmasının felsefi temelleri Romalıların "bir masum mahkum edileceğine birkaç suçlu cezasız kalsın" özdeyişine kadar götürülebilir⁴⁷. Bu ilke, masumiyet karinesinin bir sonucu olarak görülebileceği gibi, karinenin bir unsuru olarak da görülebilir.

Yargılama sonunda yenilmesi gereken şüphe, her türlü şüphe değildir. Akla ve mantığa dayanan şüphenin yenilmesi gerekir. Bir an için aksinin düşünülmesi, zaten uzun süren yargılama sürecinin iki üç misli daha uzamasına neden olacaktır. Ayrıca, maddi gerçeğin bulunmasına hizmet etmeyen bu uğraş, zaman ve emek israfına yol açacaktır. Tabii ki hangi şüphenin araştırılması gerektiği noktasında, hakimlerin çok titiz ve dikkatli karar vermeleri beklenmektedir.

---

45 Yurtcan, s. 276.

46 Şahinkaya, a.g.e., s. 216.

47 Tozman, a.g.m., s. 325.

Üzerindeki kuvvetli suç şüphesi nedeniyle sanık konumuna getirilen ancak muhakeme sürecinin başından beri masum sayılan kişi hakkındaki bu şüphe aşılmadıkça kişi suçsuz kalmaya devam edecektir. Sözleşmenin 6/2. madesinin iç hukuka yansımaları, CMK m. 223/2-e madde ve fıkrasında açık bir düzenlemeyle olmuştur. Buna göre, "**yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması**" durumunda beraat kararı verilecektir. Bu, sanığın müsnet suçu işleyip işlemediği hususundaki şüphe ve tereddütlerin aşılamaması nedeniyle, sanığın suçunun ispat edilememesi⁴⁸ manasına gelmektedir.

Şüphenin yenilmesi zorunluluğunun pozitif hukuktaki diğer temelleri ise, Anayasanın 138/1 ve CMK 217/1. maddeleridir⁴⁹. Bu maddelerde de "vicdani kanaat" ölçütüne değinilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, şüphe aşılmadan *vicdani kanaate* ulaşılamaz; ulaşılmışsa o ancak bir ihtimal veya zan olabilir.

Daha önce de değindiğimiz gibi şüphenin aşılp aşılmaması sadece mahkumiyet-beraat noktasında toplanmamalıdır⁵⁰. Örneğin, kasten yaralama suçunun temel şekli sabit olabilir; fakat elde edilemediği için nitelikleri saptanamayan sopanın silah vasfında olup olmadığı tespit edilemezse, bu konudaki şüphe aşılmadığından suçun silahla işlendiği kabul edilemeyecektir. Bunun yanında, hafifletici nedenlerin bulunup bulunmadığına dair şüphenin aşılamaması⁵¹ halinde de, sanık bundan yararlanmalıdır. Örneğin, iki müşteki-sanık arasındaki karşılıklı hakaret durumunda, her ikisinde ilk önce yek diğerinin hakaret etmesi üzerine hakaret ettiğini savunuyor ve tüm araştırmalara rağmen bu savunmaların aksi ispat edilemiyorsa, ikisinin de haksız tahrik altında müsnet suçları işledikleri kabul edilip, özel bir tahrik hükmü olan TCK m. 129 ikisi hakkında da uygulanmalıdır.

48 "Fiilin ispat edilememesi halinde kişi, masumiyet karinesi nedeniyle varsayılan suçsuzluğunu korumaya devam edecektir. Ancak şüphenin yenilmesi için yapılması gereken her türlü araştırma yapılmadan '**masumiyet karinesine ve şüpheden sanık yararlanır**' ilkesine sığınmak yanlıştır. Yargıtay kararlarında bu husus '**eksik soruşturma**' olarak ifade edilmektedir.": Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 197.

49 Anayasa m. 138/1: "Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler".

CMK m. 217/1: "Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdani kanaatleriyle serbestçe takdir edilir".

50 Kunter, Yenisey, Nuhoglu, **a.g.e.**, s. 583.

51 "Çalınan eşyanın belirlenememiş olması karşısında, kuşkudan sanık yararlanır ilkesi uyarınca (mülga) TCK'nın 522. maddesinin sanık lehine uygulanmaması bozmayı gerektirir". (6. CD. 18/12/1997, 3326E/4141K, **Yargıtay Kararları Dergisi**, Nisan 1997, s. 635.

İspatlanamayan bir fiil nedeniyle kimseye ceza verilemeyeceğine göre, şüphenin yenilmesi zorunluluğunun bir başka dayanağı da özgürlüğü kısıtlamaya ilişkin hükümlerdir. Kişi özgürlüğünün istisnalarından birisi, yetkili mahkemece verilen hapis cezasıdır. Devletin ceza verme gücünü hukukileştiren Anayasanın 19. ve AİHS'in 5. maddeleri⁵² de şüpheyi aşmanın pozitif dayanakları arasında sayılabilir⁵³.

B. ŞÜPHENİN NE ZAMAN AŞILMIŞ SAYILACAĞI SORUNU

Şüphenin yenilmesi zorunluluğu ile şüpheden sanık yararlanır ilkesi adeta bir madalyonun iki yüzü gibidir. Şüphe yenildiğinde sanığın aleyhine,

---

52 **Anayasa m. 19/1-2:** "Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.

Şekil ve şartları kanunda gösterilen:

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz".

AİHS m. 5:"1. Her ferdin hürriyete ve güvenliğe hakkı vardır. Aşağıda mezkûr haller ve kanuni usuller dışında hiç kimse hürriyetinden mahrum edilemez:

- a) Salahiyetli bir mahkeme tarafından mahkûmiyeti üzerine usulü dairesinde hapsedilmesi,
  - b) Bir mahkeme tarafından kanuna uygun olarak verilen bir karara riayetsizlikten dolayı yahut kanunun koyduğu bir mükellefiyetin yerine getirilmesini sağlamak üzere yakalanması veya tevkifi,
  - c) Bir suç işlediği şüphesi altında olan yahut suç işlemesine veya suç işledikten sonra kaçmasına mâni olmak zarureti inancını doğuran makul sebeplerin mevcudiyeti dolayısıyla, yetkili adli makam önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve hapsi,
  - d) Bir küçüğün nezaret altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilmiş usulüne uygun bir tevkif kararı bulunması,
  - e) Bulaşıcı bir hastalık yayabilecek bir kimsenin, bir akıl hastası, bir alkoliğin, uyuşturucu maddelere müptelâ bir kimsenin yahut bir serserinin kanuna uygun mevkufiyeti,
  - f) Bir kimsenin memlekete usulüne uygun olmayarak girmekten men'i veya hakkında bir sınır dışı kılma veya geri verme muamelesine tevessül olunması sebebiyle yakalanmasına veya tevkifine karar verilmesi,
2. Tevkif olunan her ferde, tevkifini icap ettiren sebepler ve kendisine karşı vâki bütün isnatlar en kısa bir zamanda ve anladığı bir dille bildirilir.
3. İşbu maddenin 1/c fıkrasında derpiş edilen şartlara göre yakalanan veya tevkif edilen herkesin, hemen bir hâkim veya adli görevi yapmaya kanunen mezun kılınmış diğer bir memur huzuruna çıkarılması lâzım ve makul bir süre içinde muhakeme edilmeye yahut adli takibat sırasında serbest bırakılmaya hakkı vardır. Salıverme ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabilir.
4. Yakalanması veya tevkif sebebiyle hürriyetinden mahrum bırakılan her şahıs hürriyeti tahdidin kanuna uygunluğu hakkında kısa bir zamanda karar vermesi ve keyfiyet kanuna aykırı görüldüğü takdirde tahliyesini emretmesi için bir mahkemeye itiraz etmek hakkını haizdir".

53 Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 184.

yenilemediğinde ise sanığın lehine olarak ispat faaliyeti gerçekleşmiş olur.

Daha önce de değindiğimiz gibi, ceza muhakemesinin birinci ayağı uyuşmazlığın maddi yönünü çözmektir. Yetkili makam, şüphesini yenerek vicdani kanaate ulaştığında artık hükmünü verecektir. Vicdani kanaat, maddi gerçeğe uygun olduğu yönünde şüpheden arınmış bir sonuçtur.

Hakim, bütün araştırmalara rağmen, şüphesini yenemediği takdirde sanık lehine uygulama yapmak durumundadır. Oranı ne olursa olsun, ihtimal başka türlü bir oluşun varlığı anlamı taşır.

Sübut konusunda yanlış değerlendirmelerin çoğunlukla "kesin kanaat" yerine "ihtimalle" yetinmelerinden kaynaklandığı görülmektedir⁵⁴. Bu eğilimin, mesleki tecrübenin artmasıyla daha da güçlenip bir takım ön yargılara sebebiyet verdiği görülmektedir. Tabii ki, tecrübe temel ispat konularında önemli katkı sağlamaktadır. Ancak hakim, önüne gelen bir dosyada iddianameyi ve diğer delilleri inceledikten sonra, sübut konusunda bir kanaate veya sanık hakkında bir ön yargıya varırsa, bu psikolojik algı ve eğilim tehlikelidir ve hakimi yanlış sonuçlara götürebilir⁵⁵. Duruşma sırasında hakim, daha önceden zihninde oluşan kanaati zayıflatacak veya değiştirecek her delili veya savunmayı, edindiği düşünceyi sarsan bir etken olarak gördüğünden araştırmak istemeyebilir. Ağır iş yükü altında olan, not ve terfi kaygısı taşıyan hakimler, dosyayı hızlı bir şekilde karar bağlamak eğilimindedir. Bu durumda, hakim yargılamayı adeta usuli işlemleri tamamlamak üzere yapıyormuş gibi bir durum söz konusu olur. O bakımdan, ön yargı⁵⁶ yanlış kanaatlere sebebiyet verebilir.

Hakimin vicdani kanaate ulaşması için, akla gelen her türülü şüphe ve ihtimali aşmasına gerek yoktur. Akla, mantığa ve bilimsel verilere uygun olarak ileri sürülen hususların araştırılması gerekmektedir. Aksi takdirde, tarafların her daim bir takım ihtimal ve senaryolar ileri sürmeleri mümkün olduğundan, bunları ispatlamak çok güç olacağı gibi⁵⁷,

---

54 Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 218.

55 Fransa'da cinayet davalarına bakan hakimler ve jüri üyeleri, Fransız Ceza Usul Kanununun ilgili maddesi uyarınca, ön yargıya kapılmamaları bakımından, duruşmadan önce soruşturma dosyasını inceleyemezler: (Sami Selçuk, Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1998, s. 117).

56 Önyargı kavramı için bkz.: Yüce, **a.g.e.**, s. 1217-1218.

57 Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 191.

yargılamanın da uzun yıllar gereksiz yere sürüncemede kalması söz konusu olacaktır. Örneğin, sanık, aralarındaki geçmişe dayalı bir husumet yüzünden mağdur amcasını üç adet kot (kaburga) kırığına neden olacak şekilde kasten yaralama suçundan yargılanmaktadır. Mağdur ve iki tanık fiili sanığın gerçekleştirdiğini söylemektedir. Sanık ise, aralarındaki husumeti kabul etmekte fakat olay günü mağdurun tarlasına yakın bir yerde kendi tarlasında çalışmakta olduğunu, mağdura dokunmadığını, tarlada çalışırken kendi kendine düşen mağdurun bu düşme sonucu yaralandığını ve mağdurun kendisine iftira attığını savunmaktadır. Hayatın olağan akışına ve mevcut delil durumuna göre, sanığın savunması soyut olduğundan araştırılmasını gerektiren bir durum yoktur. Fakat sanığın savunmasını makul bir seviyeye taşıyacak başkaca emareler söz konusu olursa o zaman bu husus araştırılabilir.

VIII. İSPAT YASAKLARI

Ceza muhakemesinin amacı maddi gerçeği araştırmak olsa bile, bunun, ne pahasına olursa olsun gerçeğin ortaya çıkarılması gibi bir anlamı elbette olamaz. İspat faaliyetinin hukuka uygun araçlarla yapılması gerekir. O bakımdan, başta işkence ve kötü muamele olmak üzere hukuka aykırı yollarla maddi gerçek araştırılmaz.

168

İspat yasakları üst kavramı hem delil etme yasağını hem de delilleri değerlendirme yasağını kapsar.

A. DELİL YASAKLARI

Ceza muhakemesinde vicdani delil sistemi benimsendiğinden, maddi gerçek araştırılırken her şeyin delil olabileceğini, ancak maddi gerçeği ortaya çıkarmaya çalışırken her yolun meşru olamayacağını belirtmiştik. Aksi düşünüldüğünde, bireysel ve toplumsal bir çok hak ve değer bundan zarar göreceği aşikardır. İşte ceza muhakemesinde delil elde edilmesi ve değerlendirilmesine getirilen sınırlamalara delil yasakları denir ki bu sayede söz konusu değerlerin korunması amaçlanır⁵⁸. Delil yasaklarının kapsamını ve şekillerini şu şekilde görebiliriz⁵⁹:

1) Belirli olgular ispat konusu yapılamaz (**ispat konusu olma yasağı**). Örneğin, doktor avukat gibi meslek grubu mensupları, görevleri gereği öğrendikleri bilgileri açıklamak zorunda değildir.

---

58 Bahri Öztürk, Mustafa Ruhan Erdem, **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku** (Yeni Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Yenilenmiş 12. Baskı), Seçkin Yayınevi, Ankara 2008, s. 487.

59 Şahbaz, a.g.e., s.142

2) Bazı deliller muhakemede kullanılamaz (**ispat aracı olma yasağı**). Örneğin, tanıklıktan çekinme hakkı olanların bu hakkı kullanmaları durumunda beyanlarına başvurulamaz; bu haklarını kovuşturma aşamasında kullanırlarsa soruşturma aşamasındaki beyanları dahi hükme esas alınmaz.

3) Delilleri elde ederken belli yöntemler kullanılamaz (**delil elde etme yöntemine ilişkin yasak**). Örneğin, işkence, ilaç verme, yorma ve hukuka aykırı vaatlerde bulunmak suretiyle sanık ifadesi alınmaz.

B. DELİL DEĞERLENDİRME YASAKLARI

Hemen yukarıda belirtilen, hususlara aykırı olarak toplanıp dosyaya giren delillerin hükme esas alınıp alınamayacağı, sorunun ikinci ayağını oluşturur. Delil elde etmeyle ilişkili olan hususlara uyulmadığı taktirde, delil elde etme yasaklarının her zaman delil değerlendirme yasakları olarak karşımıza çıkıp çıkmadıkları sorunu ortaya çıkmaktadır⁶⁰.

Anglo-amerikan hukukunda zehirli ağacın meyveleri olarak adlandırılan, delil yasaklarının uzak etkisi tartışmalı bir konudur. Örneğin, ilaç vererek veya hipnoz edilerek konuşturulan şüpheli, cesedin olduğu yeri söylerse, bulan ceset üzerinde de şüphelinin kan örneği saptanırsa; acaba ispat yasağının *uzak etkisi*, kan izlerinin, o şüphelinin suçluluğunun ispatında kullanılmamasını sağlamaya yeterli midir? Bu soruna ilişkin Amerikan ceza muhakemesinde "*fruit of the poisonous tree doctrine*" geliştirilmiştir; buna göre, bir delil değerlendirme yasağı dolaylı olarak elde edilen delili de kapsamaktadır⁶¹.

Anayasanın 38/6. maddesine göre, "*kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez*". CMK m. 217/2'de, "*yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir*" hükmü yer almıştır. Paralel olarak CMK m. 289/son'da da, "*hükümün hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delile dayanması*" mutlak bozma sebebi kabul edilmiştir. Bu hükümlere göre suç, sadece hukuka uygun elde edilmiş delillerle ispatlanacaktır. Burada önemli olan, deliller elde edilirken her hangi bir şekilde hukuka aykırılık yapıp yapılmadığıdır⁶². Örneğin, CMK 150/2 maddesine göre çocukların ifadelerinin müdafî huzurunda alınması gerekmektedir. Çocuklar bakımından zorunlu

60 Claus Roxin, **İspat Hukukunun Esasları**, (Çev. Yener Ünver), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:4, Sayı:8, Güz 2005/2, s. 274.

61 Roxin, **a.g.m.**, s. 287.

62 Öztürk/Erdem, **a.g.e.**, s. 496.

müdafilik müessesesi benimsenmiştir. O nedenle, müdafisiz alınan bir suçta sürüklenen çocuğun beyanı hükme esas alınamaz, değerlendirilemez.

Bu sorunlu alan açısından ortak bir terminoloji oluşmuş değildir. Delillerin uzak veya dolaylı etkisi veya zehirli ağacın meyveleri kuramı konusunda yazarların ve Yargıtay'ın farklı görüşleri vardır. Bazı yazarlara göre, yukarıdaki paragrafta verilen örnekte olduğu gibi, cesedin üzerindeki şüpheliye ait kan örneği hukuka aykırı yöntemle elde edildiğinden, hükme esas alınabilmesi mümkün değildir. Daha açık bir ifadeyle, hukuka aykırı olarak elde edilmiş bir delilden yola çıkılarak hukuka uygun olarak elde edilmiş sonraki delil/ler hükme esas alınamaz⁶³.

Buna karşılık, bizim de katıldığımız ikinci görüşe göre, basit şekli aykırılıklar söz konusu olduğunda, haklar dengesi dikkate alınarak, delilin kullanılmasına mutlak olarak engel olunmaması gerektiği savunulmaktadır⁶⁴. Burada ikili bir tasnif yapılmaktadır. Hukuk devletinde bazı haklar mutlak, bazıları da nispi koruma altındadır. Buna göre, delil yasakları mutlak delil yasakları ve nispi delil yasakları olarak ikiye ayrılmaktadır. Sanığın kendisini veya yakınlarını suçlandırıcı beyanda bulunmaya zorlanması, sanıkla ilk temasa geçen kişiye bazı haklarının hatırlatılmaması ve hayatın gizli alanına yapılan müdahaleler mutlak delil yasağı olarak ifade edilmiştir. Buna karşılık, bunların dışındaki hallerde ise, orantılılık ilkesi göz önünde tutularak kamu yararı bakımından bir değerlendirme yapılması gerektiği belirtilmiştir. Her şekle aykırılığın aynı zamanda bir hak ihlaline de yol açacağı şeklindeki kabulün doğru olmayacağı ileri sürülmektedir. Örneğin, aramanın yasaya aykırı olarak gece yapılması halinde, mutlak bir hak ihlal edilmeksizin şekle aykırılık söz konusu olduğundan elde edilen delillerin kullanılmasında hukuka aykırılık görülmemektedir.

Yukarıda belirttiğimiz öğretilerdeki ilk görüşü savunanlar, basit-ağır hukuka aykırılık ayırımının yapılamayacağını, zira bunun ölçüsünün olmadığını ileri sürerek bu görüşe karşı çıkmaktadırlar. İkinci görüşü savunanlar da, basit şekli aykırılıklar yüzünden hiçbir delilin kullanılmamasının suçla mücadelede olumsuz ve etkisiz sonuçlar

---

63 Yener Ünver/Hakan Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, s. 632, Ankara 2010; Veli Özer Özbek/Pınar Bacaksız/Koray Doğan, (Açıklamalı Şematik Çalışma Kitabı II), Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, s. 263, Ankara 2007.

64 Öztürk/Erdem/Özbek, s. 496 vd.

doğuracağını, bu nedenle bu kuralın mutlak bir biçimde uygulanmaması gerektiğini ifade etmektedirler.

Yargıtay 7. Ceza Dairesi ise, “sanığın ikametinde kenevir bitkisi olduğu ihbarı alınması üzerine il merkezinde gecikmesinde ne gibi sakınca olduğu açıklanmadan, hâkim kararı ve yetkili amir tarafından verilen sözlü emir de alınmadan ve sanığın aramaya muvafakat ettiği de belirtilmeden yapılan aramada, evin damında 50 kök hint keneviri tespit edilmiş, bu şekilde arama sonucu elde edilen delille mahkûmiyet kararı verilmesine...” dair davada aramanın hukuka aykırı olduğuna, hukuka aykırı olarak elde edilen kenevir bitkisinin delil olarak mahkûmiyete esas alınamayacağına, başka delille desteklenmeyen soyut ikrarın da yeterli olmadığına karar vererek ilk derece mahkemesinin hükmünü bozmuştur.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, aşamalardaki ikrarın kabule değer bir delil olduğunu, dolayısıyla suçun sabit olduğunu ileri sürerek karara itiraz etmiştir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 29.11.2005 tarihöncelikle sanığın eşinin rızası olmasına rağmen, hâkim kararı olmaksızın yapılan aramanın, hukuka aykırı olduğuna karar vermiştir.⁶⁵ Kararda, Yargıtay Özel Dairesi ile Başsavcılığın itiraz nedenleri arasında, hukuka aykırı olarak yapılan aramada elde edilen delilin hükme esas alınamayacağı noktasında bir fark bulunmadığına, çözülmesi gereken uyuşmazlığın, hukuka aykırı aramada elde edilen maddi delilin (kenevir) dışındaki diğer delillerin (ikrar) hükme esas alınıp alınmayacağı hususunda toplandığına vurgu yapılmıştır. Sonuç olarak Genel Kurul, “hakkındaki ihbar üzerine başlatılan soruşturma ve kovuşturmada, sanığın ihbarla uyumlu olup hayatın olağan akışına da uygun düşen özgür ve samimi ikrarı karşısında, uyuşturucu madde elde etmek amacıyla izinsiz hint keneviri ekmek suçunun sübuta erdiğine” oy çokluğuyla karar vermiştir. Ancak, karara muhalefet şerhi yazan üyeler **Ersan Şen, Erdener Yurtcan ve Doğan Soyaslan** gibi yazarlara da atıf yaparak, hukukun uygulanmasında meşru ve hukuka uygun olmayan bir şeyin üzerine meşru ve hukuka uygun bir şey inşa edilemeyeceğinden sanığın ikrarının geçerli olmadığını, dolayısıyla mahkûmiyete esas alınamayacağını savunmuşlardır. Ayrıca, sanığın ifade, sorgu ve savunmasının alındığı üç aşamada da hukuk kurallarına uyulmadan yapılan arama sonucu kenevirlerin bulunduğu dair arama tutanağının sanığın önüne konulduğunu ve köşeye

---

65 CGK, E. 2005/7-144, K. 2005/150.

sıkıştırıldığını hisseden sanığın bu baskı altında ikrarda bulunmak zorunda kaldığını belirtmişlerdir. Böylece, sanıktan hukuka aykırı elde edilmiş delil sayesinde itiraf delilinin elde edildiğini ve sanığın kendisini suçlamasının sağlandığını ileri sürmüşlerdir.

Kanaatimizce, muhalif üyelerin gerekçeleri yerindedir. Burada basit bir usul kuralı ihlalinin ötesinde, hâkim kararı veya gecikmesinde sakınca bulunan bir halde ise savcı kararı olmaksızın, sanığın konutunda arama yapılarak özel hayatın gizliliği ve konut dokunulmazlığı gibi temel anayasal hakları ihlal edilmiştir. Bunun üzerine, sanığın artık ele geçirilen maddi delili yok sayma ihtimali neredeyse kalmamıştır.

SONUÇ

Bir ceza yargılaması sonucunda sanığın suçlu olup olmadığı, ancak hukuka uygun olarak mahkeme önüne getirilip tartışılan ve hakim tarafından serbestçe değerlendirildikten sonra hakimin varacağı vicdani kanaat sonucunda belli olmaktadır. Bu hususu aydınlığa kavuşturmaya yönelik faaliyetlere de ispat denilir. Uygulamada ispat sorunu kavramı yerine "sübut sorunu" da denilmektedir.

172

Modern ceza yargılama sistemlerinde genel olarak vicdani delil sistemi kabul edilmiştir. Bunun anlamı, kanuni delil sisteminin aksine, her şeyin delil olabilmesi ve bu delillerin her hangi bir öncelik sonralık sırasına tabi olmaksızın hakim tarafından serbestçe taktir edilmesidir.

Vicdani delil sistemi, hakime re'sen araştırma hak ve ödevi yüklemektedir. Hakim, iddia ve savunma makamlarının ileri sürdüğü delillerle yetinmek zorunda değildir. Mahkeme kendiliğinden delil araştırması yapabilir. Ceza yargılamasında kovuşturma, iddianamenin kabul edilmesiyle başlar. Artık sanık statüsünü alan şüphelinin cezalandırılmasını talep eden iddia makamı, daha ilk duruşmadan itibaren kanaatini değiştirerek sanığın beraatini talep edebilir. Bu meselenin bir yönüdür. Meselenin bir diğer yönü ise, eğer bir kanaat değişikliği yok ise, iddia makamından iddiasını ispat etmesi beklenmektedir. Susma hakkına sahip olan sanığın, suçsuzluğunu ispat etmesi zaten gerekmemektedir. Bu nedenle, uygulamaya bakılarak ispat yükünün iddia makamında ve mahkemede olduğu söylenebilir.

Bilindiği üzere, ceza muhakemesinin amacı maddi gerçeği bulmaktır. Ancak, bu demek değildir ki maddi gerçeği bulmak pahasına her yola başvurulabilir. Bunun anlamı, ispat faaliyetinin ancak hukuka uygun

delillerle yapılmasıdır. Anayasa ve CMK'da hukuka aykırı olarak elde edilen delillerin hükme esas alınmayacağı mutlak surette ifade edilmiştir.

İspat, sadece suçun temel şekline yönelik bir araştırma değildir. Suçun unsurlarına ve sanığın hukuki durumuna temas eden her olay ve olgu ispata muhtaç olabilir. Bu yönüyle, bir yargılamada sanık lehine olarak haksız tahrikin olup olmadığı veya suçun unsuruna yönelik olarak, örneğin kamu görevlisine direnme suçunda tehdit fiilinin vaki olup olmadığı hususlarının ispatlanması gerekebilir.

Buna karşılık, akla gelen her türlü iddia veya savunmanın da araştırılmasına gerek yoktur. Araştırılacak hususların, davanın esasına bir şekilde etkili olabilecek nitelikte olması gerekir. Neyin araştırılıp araştırılmayacağına karar verecek olan hakimdir. Bu nedenle hakimlerin, bu konuda titiz ve dikkatli davranmaları gerekmektedir.

İspat faaliyeti tamamlandıktan sonra, artık hakim iddia edilen suçun sanık tarafından işlenip işlenmediği noktasında bir kanaate varır. Kanaat, ihtimallerin ötesinde, mevcut hukuka uygun delillerin değerlendirilmesi sonucu şüphenin yenilmesiyle, hakim vicdanında ve zihninde hissettiği psikolojik bir durumdur.

Aynı zamanda ispat, nispi bir olgudur. Bazı davalarda, bir hakime göre araştırılması gereken bütün hususlar araştırılmış, uygulamadaki ifadesiyle "*dosya tekemmül etmiş*" olabilir; hatta sanığın suçlu olduğu yönünde vicdani kanıya da varılabilir. Bir başka hakime göre ise, suçun temel şekli (sübut sorunu) veya nitelikli hali bakımından hala araştırılması gereken hususlar olduğundan, dosyadaki mevcut delil durumuna göre karar vermek yanıltıcı olabilir. Bu durum, tabii ki her dava bakımından söz konusu değildir. Dolayısıyla, suç tiplerine göre yeknesak bir ispat yöntemi ve içeriği ihdas etmek imkansızdır.

İspat hususunda, ana hatlarıyla bir uygulama birliği oluşturmak için bir takım çözüm önerilerinde bulunmakta fayda görmekteyiz. Bu anlamda, hakimlerin mesleki niteliklerinin artırılması çok önemlidir. Bunun için evvela, köklü bir müfredat değişikliğiyle ve uygulamaya ağırlık veren eğitim sistemiyle hukuk fakültelerinin ele alınması gerekir. Hukuk öğrencileri, gerçek bir dosyayı tahlil etmeden, mahkemedeki uygulamayı görmeden, teorik bilgi ve kavramların uygulamaya nasıl yansıdığını öğrenmeden mezun olmaktadır. Ayrıca, hangi mesleği yaparlarsa yapsınlar, kariyerlerine doğrudan katkı sağlamayan, ancak uzmanının

bilmesi gereken, örneğin deniz ticaret hukuku ve iş hukuku gibi derslerin zorunlu ders olarak okutulmaması gerektiği kanaatindeyiz. Onların yerine, temel derslere uygulamalı olarak ağırlık verilmesi daha yararlı olacaktır. Böylece, hâkimlik ve savcılık mesleğini seçecek olanlar, genelde ceza usul hukuku, özelde de ispat faaliyeti hususunda daha donanımlı olarak mezun olacaklardır. İkinci olarak, iyi bir adaylık eğitimi ve onu müteakip meslek içi kurslarla hakimlerin mesleki eksikliklerinin giderilmesi lazımdır. Üçüncü olarak, mahkemelerin iş yükünün özellikle büyük il merkezlerinde makul seviyelere indirilerek, hakimlerin her bir dosyaya hakkınca zaman ayırabilmesi sağlanmalıdır. Dördüncü olarak mahkeme ve savcılık binaları ayrılarak hakim ve savcı etkileşiminin asgari seviyeye indirilmesi gerekir. Zira duruşma harici hâkim ve savcılarının bir araya gelmeleri ve somut dosyalarla ilgili hukuki tartışmalara girmeleri, hâkimlerin ispat algısını ve kanaatlerini etkileyebilmektedir. Beşincisi, Yargıtay'ın bütün kararları yayınlanmalı ve yıllarca içtihadı birleştirme kararı çıkarmayan Yargıtay'ın bu konuya el atması gerekmektedir. Yargıtay'ın bütün kararlarının yayınlanması, uygulayıcıların, temyiz mahkemesinin uygulamalarını, usul kurallarını nasıl uyguladığını, özelde de ispat sorunu konusundaki yaklaşımını daha net bir şekilde görmelerini sağlayacaktır. Bunlar sağlandığında, ispat faaliyetine genel olarak bir standart ve kalitenin geleceğini ümit etmekteyiz.

***

KAYNAKÇA

- CENTEL** Nur/**ZAFER** Hamide: Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınevi, İstanbul 2010.
- DONAY** Süheyl: İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku, İstanbul 1982.
- DÖNMEZER** Sulhi: Suçsuzluk Karinesi Üzerine Düşünceler, Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, İstanbul 1998.
- EREM** Faruk: Ceza Yargılaması Hukuku, Ankara 1986.
- EROL** Haydar: En Son Değişiklikleri İle Madde Açıklamalı En Yeni İçtihatlı Türk Ceza Kanunu, PYS Matbaacılık, Ankara 2002.
- FEYZİOĞLU** Metin: "Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", AÜHFD, C.48, S. 1-4.
- FEYZİOĞLU** Metin: Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat, Yetkin Yayınevi, Ankara 2002.
- HAKERİ** Hakan/**ÜNVER** Yener: Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara 2010.
- KUNTER** Nurullah/**YENİSEY** Feridun/**NUHOĞLU** Ayşe: Muhakeme Hukuk Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Arıkan Yayınevi, İstanbul 2006.
- LADEWİG** Hans-Meyer: Adil Yargılanma Hakkı-II, (Çev. Hakan Hakeri, Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi, Ankara 2004).
- LEONE** Giovanni: Diritto Processuale Penale, Napoli 1988. (naklen: **TOROSLU** Nevzat/**FEYZİOĞLU** Metin: Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınları, Ankara 2008).
- ROXIN** Claus: İspat Hukukunun Esasları, (Çev. Yener **ÜNVER**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:4, Sayı:8, Güz 2005/2).
- ÖZBEK** Veli Özer/**BACAKSIZ** Pınar/**DOĞAN** Koray: (Açıklamalı Şematik Çalışma Kitabı II), Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007.
- ÖZTÜRK** Bahri/**ERDEM** Mustafa Ruhan/**ÖZBEK** Veli Özer: Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 11. Baskı, İstanbul 2007.
- ÖZTÜRK** Bahri/**ERDEM** Mustafa Ruhan: Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku (yeni Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Yenilenmiş 12. Baskı), Seçkin Yayınevi, Ankara 2008.
- SELÇUK** Sami, Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1998.
- SINMAZ** Burhan: Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararları, Seçkin Yayınevi, Ankara 1998.
- ŞAHBAZ** İbrahim: İletişimin Denetlenmesi ve Delil Yasakları, Yetkin Yayınları, Ankara 2009.

- ŞAHİN** Cumhuriyet: Ceza Muhakemesi Gazi Şerhi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005.
- ŞAHİNKAYA** Yalçın: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında ve Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2008.
- TURHAN** Faruk: Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006.
- TOROSLU** Nevzat/**FEYZİOĞLU** Metin: Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınları, Ankara 2008.
- TOZMAN** Önder: "Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları", EÜHFD, C. XI, S. 3-4 (2007).
- ÜNVER** Yener: Ceza Hukukunda İzin Verilen Risk, Beta Yayınevi, İstanbul 1999.
- ÜNVER** Yener: "Ceza Yargılaması Hukukunda İspata İlişkin Bir Yargıtay İBK'nın İncelenmesi", (naklen: **MALKOÇ** İsmail/**GÜLER** Mahmut: Uygulamada Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, C.1, Ankara 1996).
- ÜNVER** Yener/ **HAKERİ** Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2010.
- ÜZÜLMEZ** İlhan: "Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Mayıs-Haziran 2005.
- Yargıtay Kararları Dergisi**: 6. CD. 18/12/1997, 3326E/4141K, Nisan 1997.
- YENİDÜNYA** A. Caner: "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Masumiyet Karinesi", Güncel Hukuk, S.5, Mayıs 2004.
- YURTCAN** Erdener: Ceza Yargılaması Hukuku (Güncellenmiş ve Anayasa Değişikliklerine Göre Yeniden Uyarlanmış), 8. Baskı, İstanbul 2002.
- YÜCE** Turhan Tufan: "In dubio pro reo" Kaidesi, Adalet Dergisi, 11-12 (1962).